

Koncept kandidature Grada Rijeke za Europsku prijestolnicu kulture 2020. godine

RIJEKA – LUKA RAZLIČITOSTI / RIJEKA – PORT OF DIVERSITY

Gradsko vijeće Grada Rijeke usvojilo je 17. travnja 2013. godine *Strategiju kulturnog razvitka Grada Rijeke 2013. – 2020.* kojom je Grad Rijeka službeno objavio svoju kandidaturu za organizaciju Europske prijestolnice kulture 2020. godine. Potom je 19. rujna 2013. godine usvojena *Strategija razvoja Grada Rijeke za razdoblje 2014.–2020. godine* kojom se kandidatura Rijeke za Europsku prijestolnicu kulture definira kao jedan od osam prioritetnih projekata Grada u nadolazećem razdoblju, presudan za dugoročni kulturni, turistički, gospodarski i cjelokupni razvoj ne samo Rijeke nego i Primorsko-goranske županije. Titula Europske prijestolnice kulture i uspješna provedba projekta važni su za međunarodnu vidljivost i pozicioniranje Rijeke u europskom prostoru kao grada koji svoju dosadašnju marginalnost pretvara u novu vrijednost, pa i novi identitet, naime - ideju, program i mjesto kritičkog preispitivanja politika, utjecaja, interesa i moći (*kapitala*) centra.

Polazeći od te svijesti, članovi radne skupine za izradu prijedloga koncepta kandidature Grada Rijeke za EPK 2020. predlažu temu LUKA RAZLIČITOSTI i tri njome povezane tematske smjernice programa.

RIJEKA KAO GRAD-LUKA

Rijeka je tijekom prva dva desetljeća dvadesetog stoljeća bila polazna luka stotinama tisuća emigranata iz Europe prema Sjevernoj i Južnoj Americi. Ta dimenzija riječke luke osobito je došla do izražaja 1903. godine kada je britansko parobrodarsko društvo Cunard line uvelo izravnu liniju Rijeka - New York. Od 1908. godine linija je nosila naziv «Hungary America Line» i imala je flotu od jedanaest brodova. Iz godine u godinu broj putnika je rastao, a rekordne 1906. godine iz riječke je luke u Novi svijet otputovalo 50.000 iseljenika, gotovo onoliko koliko je Rijeka tada imala stanovnika. Početkom 1908. godine za iseljenike je otvoren trokatni hotel «Emigranti». Ekonomski imigranti i emigranti tako su snažno formirali multinacionalni, višejezični i multikulturni identitet

Rijeke. Prošlost Rijeke kao lučkoga grada obilježena je prožimanjem različitih kultura. Uz različitost je tradicionalno prisutna i tolerancija kao jedna od temeljnih vrijednosti primorskih ljudi.

Povijesno promatrano, sudbina luke definirala je sudbinu grada. Grad je doživljavao uspone i padove usporedo s usponima i padovima svoje luke. Poslije Drugog svjetskog rata, nakon rekonstrukcije, riječka luka postaje glavnom uvozno-izvoznom lukom SFRJ, no ratna zbivanja devedesetih godina dvadesetog stoljeća ponovo zaustavljaju njezin razvoj. Unatoč ekonomskim promjenama luka je zadržala snažno mjesto u strategiji gospodarskog razvoja grada kao pokretač razvojnih projekata. Uz ogromnu površinu u samome gradskome tkivu, luka je snažno percipirana i u svakodnevnom životu građana.

Značaj i značenje "luke" kao konkretnog i simboličkog prostora u kontekstu EPK prenosimo u sve sfere života Grada u kojima može ostvariti presudnu ulogu za budućnost građana Rijeke. Luka je tradicionalno percipirana kao zaklonište ali i prizorište razmjene dobara i internacionalne komunikacije. «Teret» koji će tijekom 2020. godine «brodovi» dopreмати u luku jesu umjetnički, kreativni, inovativni proizvodi koji u Rijeku stižu iz cijeloga svijeta, kao što se i iz Rijeke odašilju u druge – luke. Luku vidimo kao temu u širokom, metaforičkom smislu povezivanja i stvaranja „slobodne zone“ za umjetničko istraživanje, kako u tradicionalnim tako i u novim formatima i medijima. Živimo *peer to peer* digitalnu kulturu u kojoj možemo biti "piratska" luka, ali i luka *startup* rizika. Prvo je demokratičnije, a drugo profitabilnije, no svi oblici kulturnih aktivnosti budućnosti moraju imati mogućnost za suživot u Novoj Luci zvanoj Rijeka.

LUKA: VODA

Rijeka je grad na vodi i uz vodu; grad u čijem neposrednom zaleđu prosječno pada 3.500 mm kiše godišnje te u čijem širem području izviru deseci slatkovodnih izvora; grad koji je dobio ime prema rijeci Rječini, koja je u povijest predstavljala i granicu između dviju država, dva dijela jednog grada, ali i oduvijek otvarala grad prema Jadranskome moru, pa tim putem i prema morima svijeta. Još od 17. stoljeća u grbu Grada bio je natpis "Indeficienter" (nepresušan), ispod prizora s vrčem iz kojeg, nepresušno, teče voda. Za

Rijeku je voda i strateški resurs i javno dobro koje daje bezbroj mogućnosti razumnog i ekološki odgovornog iskorištavanja.

S temom vode povezan je i jedan od ključnih kulturnih projekata u okviru kandidature Rijeke za EPK 2020. Područje bivšeg industrijskog kompleksa «Rikard Benčić» postat će kulturni centar u čijem krugu će se smjestiti Gradska knjižnica Rijeka, Muzeja grada Rijeke, Muzej moderne i suvremene umjetnosti te Dječji centar za kulturu i edukaciju. Bit će to ishodište kapilarnih tokova kulture i znanja prema zajednici, prostor u koji se kultura slijeva te se prelijeva po cijelom gradu. Ovaj dio grada tradicionalno se zove Potok, čime povezanost Grada Rijeke (uz rijeku Rječinu) sa simbolikom vode i kretanja dobiva još jednu dimenziju, još jedan – tijek. Potok koji se nekoć tamo slijevao, a koji je u jeku industrijalizacije 19. stoljeća bio sproveden ispod zemlje u kanalizaciju, usmjerio je urbanističku strukturu cijelog jednog gradskog pojasa, mada je danas praktički nevidljiv. Područje potoka uz koji su se nekad sadili vinogradi i vrtovi sada će u prenesenom značenju postati novi izvor znanja, kreativnosti i kulture.

LUKA: RAD

Rad, jedna od središnjih kategorija ljudskih prava, u posljednja je dva desetljeća iz korijena transformiran. Rijeka, nekoć jedno od industrijskih središta i tranzitnih čvorišta regije, između kopna i mora, u razdoblju tranzicije preživjela je krah industrijske proizvodnje pa danas traži nove putove razvoja. U procesima deindustrijalizacije koji su istovremeno zahvatili mnoge, a naročito one istočno-europske gradove, gospodarska strategija okretanja prema uslužnom sektoru nije donijela očekivane rezultate. Rijeka stoga tek mora otkriti svoje pune potencijale i nove perspektive u sferi intelektualnog i kreativnog rada, pritom ne odustajući od povijesnih pretpostavki svoje ekonomije i kulture, vezanih uz pomorstvo i ulogu tranzitnog grada.

U ovo doba duboke gospodarske i društvene krize, praćene visokom stopom nezaposlenosti, otvaraju se pitanja od egzistencijalnog značaja za naš Grad: kakva je sudbina rada i radnih mjesta u doba novih tehnologija i kreativnih industrija? Hoće li tradicionalni oblici zaposlenja, stabilna radna mjesta na neodređeno vrijeme, s punim

radnim vremenom i pravima zaposlenika opstati do i nakon 2020? Kakav će biti položaj djelatnika u znanosti, zdravstvu, obrazovanju i drugim sferama od javnog interesa? Kakva sudbina čeka sve pripadnike suvremenog prekarijata koji, lišeni stalnog statusa i stabilne egzistencije, žive od naknade za povremeni i privremeni rad? Kakav će biti položaj djelatnika u kulturnim institucijama s jedne, a kakav slobodnih umjetnika s druge strane? Razmatrajući odnos između rada i umjetnosti, možemo li govoriti o povezanosti i međuovisnosti „rada umjetnosti“ i „umjetnosti rada“? Na koji način valja redefinirati umjetnički rad kao procesno, a ne objektno usmjereno djelovanje? Što je danas uopće – umjetnički rad?

Na ta i srodna pitanja svoje odgovore osmislit će umjetnici, intelektualci, radnici, aktivisti i drugi sudionici programa EPK 2020. Postavljanjem teme rada u ishodište koncepta EPK 2020. otvara se prostor za interdisciplinarno povezivanje umjetničkih pogleda i izričaja s drugim sferama društvenog, proizvodnog, političkog i uopće kreativnog djelovanja. Pritom će odnos između umjetničkih stvaralaca i publike, koji se tradicionalno odvija unutar javnih kulturnih prostora, trebati postaviti tako da publika postane aktivan dionik u pripremi i izvedbi programa. Umjetničke i kulturne manifestacije programa EPK 2020. izmjestit ćemo iz tradicionalnih prostora ustanova u kulturi pa smjestiti u brojne napuštene industrijske ili druge prostore koji čekaju prenamjenu. Usto, inovativnost projekta EPK 2020. ogleda se i u planu otvaranja ponekih još uvijek aktivnih industrijskih pogona za posjetitelje; obilazak industrijskih pogona u kontekstu estetizacije rada može imati ne samo simboličke nego i turističke potencijale. Identitet industrijskog grada tako može postati pretpostavka, a ne prepreka budućeg identiteta Rijeke.

LUKA: RAZLIČITOSTI

Tijekom čitavog 20. stoljeća Rijeka je ulogom snažnog industrijskog i tranzitnog grada privlačila nove stanovnike. Rijeka je stoga i danas grad razlika. Kao i nekad u FRJ, tako i danas u Hrvatskoj, Rijeka je po svom *urbanom habitusu* prepoznatljiva kao liberalan i otvoren grad koji se uvijek protivio diskriminaciji manjina i skupina sugrađana koje iz neke ideološke, političke, etničke, religijske ili naprosto predrasudne perspektive prati predznak drugosti i različitosti. Uostalom, prilikom Referenduma o ustavnoj definiciji

braka održanog 1. prosinca 2013. Rijeka je bila jedini od većih gradova u Hrvatskoj u kojem je (za razliku od Zagreba, Splita i Osijeka) većina građana glasala PROTIV referendumskeg pitanja kojim se brak definira kao «zajednica muškarca i žene». U tom smislu, ako ne prijestolnica, Rijeka doista već jest predvodnica Europe u Hrvatskoj.

Sastavni dio liberalnog identiteta Rijeke predstavlja urbana kultura koja je svoj najočitiji izraz dobila u neformalnoj tituli koju Rijeka nosi već tridesetak godina – *Grad rocka*. Projekt EPK 2020. prilika je da se i ovaj aspekt identiteta grada otvorena duha nadogradi i promovira u europskom prostoru.

Na zasadama pluralne, liberalne i kozmopolitske tradicije, pred Rijekom su danas društveni, kulturni, ekonomski i tehnološki izazovi budućnosti. Hrvatska će se u bliskoj budućnosti suočiti s velikim priljevom imigranata, a Rijeka bi kao otvoreni grad i luka mogla dobiti priliku postati novi *imigration hub* šire regije, *new technologies bay* i *testing-site* kreativnih industrija.

Valja hrabro ući u područja u kojima se razlike tretiraju na inovativne i eksperimentalne načine. Zanimaju nas pozitivne i negativne razlike – pozitivne kao što su, primjerice, rodne manjine, društveni aktivisti, azilanti, politički prognanici, ekonomski migranti kreativci, koje želimo privući, pružiti im prostor za djelovanje i u suradnji s njima stvarati novu Rijeku. Govorimo li o negativnim razlikama, želimo dokidati diskriminaciju bilo u korištenju i dostupnosti tehnologije ili izvorima znanja, čitalačkoj pismenosti, kulturi općenito, odnosu mladih prema starima, društvenoj ili intelektualnoj isključenosti osoba treće životne dobi, te naravno odnosu prema našim sugrađanima bilo kojeg etničkog, religijskog, rodnog ili seksualnog identiteta i opredjeljenja. Na taj način, barem u Rijeci, manjine će postati – većina.

***

Luka: voda, rad i različitosti osovine su koncepta i četiri osnovne programske teme kandidature Rijeke za Europsku prijestolnicu kulture, duboko utkane u povijesni identitet grada, a ujedno ugrađene i u same temelje Europske unije: multikulturalnost, raznolikost, tolerantnost, otvorenost za dijalog i suradnju. Neovisno o političkoj volji i

demokratskoj tradiciji, ove vrijednosti, dakako, nisu zajamčene jednom zauvijek. Naprotiv, upravo zbog stvarne i stalne opasnosti da budu ugrožene, pogotovo u okolnostima dugotrajne ekonomske krize, valja ih braniti promišljanjem, vrednovanjem i zastupanjem iz umjetničke i kulturne perspektive. Suočavanje s ekonomskim, okolišnim, demografskim, socijalnim i drugim problemima koji određuju smjer i dinamiku lokalnog i regionalnog razvoja odlika je modernih urbanih sredina u kojima žive samosvjesni građani s razvijenim osjećajem odgovornosti za radne i životne uvjete koje ostavljaju mladim i budućim naraštajima.

Kao što je vidljivo iz predloženog koncepta i programskih smjernica, polazimo od široko shvaćenog pojma kulture, jer svako ograničavanje isključivo na umjetničku i kulturnu sferu u tradicionalnom smislu riječi bilo bi u korjenitoj opreci s osnovnom idejom projekta EPK. Naime, temeljna značajka svih uspješnih primjera dosadašnjih Europskih prijestolnica kulture jest postavljanje kulture u središte dugoročnog (održivog) urbanog razvoja: kulturnog, gospodarskog, socijalnog, ekološkog, turističkog itd..

Prema važećim pravilima, izbor Europske prijestolnice kulture odvijat će se u dva kruga:

1. u prvom krugu, gradovi kandidati moraju u svojoj prijavnici odgovoriti na pitanja iz kojih su vidljivi razlozi, motivi te osnovna vizija i ideja projekta;
2. u drugom krugu, u koji će se na temelju preporuke međunarodnog ocjenjivačkog suda uvrstiti tek nekoliko odabranih gradova, potrebno je detaljnije opisati planirani kulturni program u 2020. godini, glavne kulturne manifestacije, upravljačku strukturu, partnere te druge aktivnosti neophodne za uspješnu provedbu projekta.

S obzirom na tu činjenicu ovaj prijedlog koncepta kandidature Grada Rijeke za EPK 2020. ograničen je na temeljne elemente koncepta koji su potrebni za pisanje prijavnice i pripremu kandidature u prvom krugu. U tom smislu, četiri predložene tematske smjernice postavljene su tako da u drugom krugu omoguće osmišljavanje i predlaganje konkretnih programskih tema, sklopova i projekata u različitim umjetničkim, kulturnim i ostalim društvenim područjima. Pritom valja podržavati i ohrabrivati umjetničke eksperimente i inovativne stvaralačke pristupe, bez obzira jesu li njihovi nositelji javne ustanove u kulturi, nevladine udruge, samostalni umjetnici ili bilo koje druge pravne i

fizičke osobe. Umjetnički rizik, društveni angažman, kritičko promišljanje te suočavanje različitih stajališta trebaju biti prepoznatljive kvalitete programskog koncepta Rijeke EPK.

Projekt EPK 2020. predstavlja jedinstvenu priliku da se poveća kako opseg i raznolikost kulturne ponude, tako i aktualnost, međunarodna prepoznatljivost i relevantnost Grada. To je ujedno prilika da Rijeka preispita vlastiti kulturni i urbani identitet te pronade nova identitetska i identifikacijska uporišta, koja neće biti okrenuta prema prošlosti, već ispunjena željom za stvaranjem novih gradskih sadržaja i vrijednosti.

Oblikujući ovaj prijedlog imali smo u vidu činjenicu da se u skladu s pravilima Europske unije Europska prijestolnica kulture bira prije svega na temelju pozitivnih pomaka koji će se ostvariti osmišljenim programom i planiranim projektnim aktivnostima i nakon 2020. godine, ali polazeći od uvida u kulturnu, društvenu i ekonomsku aktualnost grada u trenutku isticanja kandidature. U tom smislu Rijeka ima šansu postati Europskom prijestolnicom kulture 2020. jer u gradu s brojnim razvojnim potencijalima i izazovima uistinu ne nedostaje prostora za napredak. Rijeka se kandidira za titulu Europske prijestolnice kulture kako bi se pokrenuli širi procesi koji će Gradu i čitavoj Regiji otvoriti vrata budućnosti. Jedan od glavnih preduvjeta za ostvarenje toga cilja jest razvijena svijest o pokretačkoj snazi kulture, shvaćena u širokom smislu riječi, te spremnost većina stanovnika Rijeke i Primorsko-goranske županije da se aktivno uključe u pripremu i provedbu projekta. Upravo u tome i jest ideja Europske prijestolnice kulture.

**Radna skupina za izradu prijedloga koncepta kandidature Grada Rijeke
za Europsku prijestolnicu kulture 2020. godine**